
Vrata, odprta svetu in domu

Ingrid SLAVEC GRADIŠNIK

Predstojnica Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU

314

Ob mojem prvem vstopu v Slovenski etnografski muzej – verjetno je bilo to leta 1975 – je imel muzej nekaj vrat v stavbi na Prešernovi, kjer je domoval skupaj z Narodnim in Prirodoslovnim muzejem. Ne spomnim se prav dobro, ali je šlo za kako občasno razstavo ali za ogled tistega, kar je takrat v utesnenih prostorih lahko pokazal, da hrani, in kolikor je lahko odmeril besede takratnih kustosinj in kustosov o njihovih spoznanjih. Šele iz perspektive poznejših desetletij mi je postalo domače, o čemer sta nas poučevala takratna profesorja na univerzitetnem etnološkem oddelku, namreč – o nezavidljivem institucionalnem položaju naše vede. Podoba muzeja je bila nekoliko svetlejša ob obisku Muzeja neevropskih kultur v gradu Goričane (bil je – tako kot muzejski depoji – dislocirana enota Slovenskega etnografskega muzeja), pridobitve politike neuvrščenosti, ki je, če nič drugega, imel na razpolago precej več površin, da je lahko predstavil nekaj skupkov iz etnografske pisanosti sveta, ki je številne študentke in študente vabila k študiju etnologije. Bil je tudi kraj moje- ga prvega etnološkega piknika, pri katerem smo študenti takratnemu direktorju

dr. Borisu Kuharju pomagali, da je bila pregovorna etnološka družabnost prav tako pregovorno imenitno začinjena z jedmi in pijačo.

Takrat je imel muzej dobrih pet desetletij, letos jih praznuje devet. Takrat se nisem zavedala, da je vsaka ustanova posoda vede; da se v njej zbirajo in hranijo neprecenljivi stari dokumenti, da se o njih kritično premišljuje in se jih postavlja ob bok novim, da zasijejo v doslej nepoznanih in tudi nepredvidljivih vezeh med preteklostjo in sedanostjo, in da so prostori iskanja vedno novih načinov, kako jih je mogoče predstaviti najširšemu krogu ljudi.

Institucije so prostori raziskovalne, izobraževalne, prezentacijske infrastrukture, so prizorišče komunikacije med znanstveniki, so prostor, kjer nastajajo, se prenašajo in negujejo habitualne prakse splošno akademske in disciplinarne kulture. S svojimi dosežki so tudi mesta avtoritete in družbenega ugleda, pa tudi nadzorovanja in izključevanja. Pomen institucij za disciplino in njeno znanje je vedno odvisen od tega, kako razumemo znanost in njene posamične vede. Teh ni mogoče ločiti od zgodovinskega, družbenega, kulturnega dogajanja, v katerem nastanejo, delujejo in živijo v prepletu z drugimi človeškimi praksami ter zaradi tega tudi ne morejo prikriti (po)vezanosti z njimi. Kakor o njih ne moremo premišljati zunaj družbenozgodovinskih okoliščin in splošnega intelektualnega ozračja, tako ne gre spregledati, da se v njih srečujejo poti posameznic in posameznikov, strokovnjakov, ki znanje ustvarjajo in reproducirajo v deloma danem in zakoličenem, a tudi odprtem prostoru.

Zgodovina muzeja se izpisuje že devet desetletij, od nastanka s svojo predzgodovino. Sam muzej je izrazit produkt diferenciacije znanstvenih disciplin, znan v drugi polovici 19. stoletja, izostren na prelomu iz 19. v 20. stoletje in institucionaliziran v prvih desetletjih 20. stoletja. Na začetku 21. stoletja so načini produkcije znanstvenih spoznanj, pa tudi socialne in kulturne kompetence podvrženi korenitim spremembam: opazne so na konceptualni ravni, v izobraževanju, v preoblikovanju disciplin in utrjenih ustanov in njihovih praks, v medsebojnih komunikacijah, v promociji znanstvenih in strokovnih spoznanj v širši javnosti. Drugačni so tudi pogledi na same spremembe in njihove učinke: zahtevajo večjo avtorefleksivnost in transdisciplinarnost, poglobljenejšo tematizacijo heterogenih relacij med znanjem, znanostjo in družbo, konkretno med politiko znanja in prakso posamičnih disciplin, vključno z njihovo etiko. Ti pogledi so se deloma udomačili tudi v etnologiji.

Zadnja, praznična razstava Vrata: prostorski in simbolni prehodi je pristen dokument teh premikov, ki so se v tukajšnji etnologiji in v Slovenskem etnografskem muzeju zgodili v zadnjih desetletjih. Muzej je dobil lupino, primerno za osrednji nacionalni etnološki muzej, ki danes temelji na izročilu narodopisja, pretekle in sodobne folkloristike, prenovljene etnologije in tudi antropologije. Napolnjen z vsebino prekaša marsikateri statusno primerljiv muzej v Evropi. V njem je dom kustosinj in kustosov in drugih nepogrešljivih sodelavk in sodelavcev, da skupaj premišljajo, kako bogastvo kulturne dediščino vsakdanjega življenja uzavestiti kot fokus premislekov in navsezadnje tudi doživljanja pretekle in sodobne vsakdanjosti, kako z njim nagovoriti raznorodno občinstvo, kako mu odpreti vrata, a ne le njim, temveč tudi kolegicam in kolegom strokovnjakom, domačim in tujim, da bi z vsemi ustvarili vse potrebnejši dialog med različnimi življenjskimi in strokovnimi izkušnjami. Muzejski koledar v zadnjih desetletjih polnijo številne domače in gostujoče razstave, ki udomačujejo raznotere drugačnosti, ko jim dajejo prostor z odbleski iz svetovnih in domače kulture. Še več: predvsem kažejo, kako so te bolj povezane, kakor se morda zdi zaljubljenim v eksotiko prvobitnega ali domačnosti ljudskega.

Od mojega prvega obiska je ob zadnjem – ob odprtju čarobnega prestopanja vrat in pogledovanja, kaj se utegne skrivati za njimi – ostal, preprosto rečeno, samo spomin. Čas vmes, v katerem imam občutek, da sem bila zraven, saj so muzejske kolegice in kolegi večinoma iz moje generacije, ki si je natihoma želela približno takšen muzej in ni ostala zgolj pri želji. Takšnega, kakor bi si ga želeli, če bi mogli videti tako daleč naprej, tudi vsi njegovi sotrudniki, ne le ravnatelj Niko Zupanič in Rajko Ložar, Boris Orel, Boris Kuhar, Ivan Sedej. Vsak je najbrž strokovno in organizacijsko naredil, kar je v danih okoliščinah zmogel, vsak bi najbrž rekel, da bi bilo mogoče v prijaznejših razmerah narediti še več. Zadnjemu v vrsti gre posebno mesto, da je tudi demonstrativno pripravljal poti k številnim vratom na Metelkovi 2. Ta vrata odpirajo prostore pomnoženemu muzejskemu osebju, razstavnim in specialnim prostorom, depojem, uredništvu imenitnega Etnologa idr. dragocenih publikacij,

delavnicam, pisanemu nizu iz leta v leto številnejših prireditvev, trgovini, kavarni. Nisem jih preštela, ampak tako kakor tista prva redka, imajo značilno simbolno sporočilo.

Slovenski etnografski muzej si je tako kakor navsezadnje vsaka ustanova ustvaril lastne podobe, cilje, rutine, simbole. Kakor opozarja Mary Douglas, »miselni svet« ustanove uravnavajo izkušnje in spomin, ta pa v veliki meri nadzoruje način, kako njeni člani kot skupina sprejemajo in se odzivajo na nove zamisli. Kakor prej je tudi poslej muzej postavljen pred izbiro svojega vodilnega, enega od štirih »kulturnih zemljevi-

dov«: »eden temelji na hierarhični skupnosti in torej daje prednost formalnosti in predalčkanju; drugi temelji na enakosti v skupini in torej favorizira spontanost in svobodno izmenjavo mnenj in je zelo sovražen do drugih načinov življenja; tretji je tekmovalna kultura individualizma; in četrti je kultura izoliranih, ki se rajši izogibajo zatiralskega nadzora drugih oblik družbenega življenja. Sleherna izbira za enega izmed teh tipov je hkrati izbira proti drugi.« (M. Douglas, Miselni slogi. Kritični eseji o dobrem okusu, Ljubljana: *cf, 1999, 52–53).

S pogledom od zunaj pa – naj se vrata le še množijo: varno zaprta depojska, priprta za delovni in ustvarjalni nemir zaposlenih, na stežaj odprta za obiskovalce, nove izzive in še številnejše pogovore in menjave misli s kolegi tu in tam.